

**YOSHLARNING MA'NAVIY-QADRIYATLI QARASHLARINI
RIVOJLANTIRISHDA OILANING O'RNI****Yusupova Jansaya Polatovna**Navoiy viloyati Tomdi
tumani 15-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini shakllantirish va rivojlantirishda oilaning o'rni hamda ahamiyati ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Oila shaxs tarbiyasining birlamchi va eng muhim ijtimoiy instituti sifatida yosh avlodning ma'naviy kamoloti, axloqiy fazilatlari va hayotiy qadriyatlarining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Maqolada oilaviy tarbiya, ota-onalarning shaxsiy namunasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning yoshlar ongiga singdirilish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan zamonaviy sharoitda yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, ularda vatanparvarlik, mas'uliyat, insonparvarlik va milliy o'zlikni anglash tuyg'ularini rivojlantirishda oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Yoshlar, ma'naviy qadriyatlar, oilaviy tarbiya, oila, ma'naviy kamolot, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, vatanparvarlik, axloqiy tarbiya, ma'naviy muhit, shaxs rivojlanishi, ota-ona namunasi, ma'naviy immunitet, milliy o'zlikni anglash, barkamol avlod, ijtimoiylashuv.

Kirish

Bugungi globallashuv, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini shakllantirish va rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday jamiyatning barqaror taraqqiyoti, avvalo, uning yosh avlodi qanday ma'naviy qadriyatlarga ega ekanligi, milliy va umuminsoniy g'oyalarga sodiqligi hamda ijtimoiy mas'uliyat darajasi bilan belgilanadi. Shu bois yoshlarni ma'naviy yetuk, vatanparvar, yuksak axloqiy fazilatlarga ega shaxslar sifatida tarbiyalash davlat va jamiyat oldidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shaxs ma'naviyati va qadriyatlar tizimining shakllanishi uzoq davom etadigan murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon bo'lib, unda oila alohida o'rin egallaydi. Oila inson hayotidagi birinchi ijtimoiy muhit bo'lib, unda farzandning dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari, xulq-atvori va hayotiy tamoyillari shakllana boshlaydi. Yoshlar ongiga milliy urf-odatlar, an'analar, odob-axloq qoidalari, ma'naviy va madaniy meros avvalo oilada singdiriladi. Shu sababli oilaviy tarbiya shaxsning ma'naviy kamolotini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ma'naviy qadriyatlar insonning hayotga bo'lgan

munosabatini, xulq-atvorini va jamiyatdagi faoliyatini belgilovchi muhim mezonlardan biridir. Halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, insonparvarlik, adolat, mas'uliyat va bag'rikenglik kabi fazilatlar yoshlarning ma'naviy qiyofasini belgilaydi. Ushbu fazilatlarining shakllanishida ota-onalarning shaxsiy namunasi, oiladagi sog'lom psixologik muhit va tarbiyaviy munosabatlar muhim ahamiyatga ega. Chunki farzand ko'proq nasihatdan emas, balki oiladagi amaliy muhit va kattalarning xulq-atvoridan ta'sirlanadi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilada yaratilgan ma'naviy muhit yoshlarning qadriyatlar tizimi shakllanishiga bevosita ta'sir qiladi. O'zaro hurmat, mehr-oqibat va ishonchga asoslangan oilaviy munosabatlar yoshlarning ijobiy hayotiy pozitsiyasini rivojlantiradi, ularda o'ziga ishonch va ijtimoiy mas'uliyat hissini kuchaytiradi. Aksincha, oiladagi befarqlik, ma'naviy bo'shliq yoki tarbiyadagi kamchiliklar yoshlarning turli salbiy ta'sirlarga berilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Zamonaviy davrda internet va ommaviy axborot vositalarining keng tarqalishi yoshlarning dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Turli g'oyalar va madaniy oqimlar ta'sirida yoshlarning ma'naviy qadriyatlarini saqlab qolish va mustahkamlash masalasi yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunday sharoitda oilaning tarbiyaviy vazifasi yanada ortib, yoshlarda tanqidiy fikrlash, ma'naviy immunitet va milliy o'zlikni anglash tuyg'ularini shakllantirish zarurati yuzaga kelmoqda. Mamlakatimizda ham yoshlar tarbiyasi, ularning ma'naviy kamoloti va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida voyaga yetishini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning ma'naviy-intellektual salohiyatini rivojlantirish va barkamol avlodni tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa oilaning yoshlar ma'naviyati va qadriyatlarini shakllantirishdagi o'rnini chuqur o'rganishni taqozo etadi. Mazkur maqolaning maqsadi yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini rivojlantirishda oilaning o'rne va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, oilaviy tarbiyaning ma'naviy kamolotga ta'sirini yoritish hamda zamonaviy sharoitda yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashga xizmat qiluvchi samarali tarbiyaviy yondashuvlarni asoslab berishdan iborat. Shuningdek, maqolada oilaning yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdagi imkoniyatlari ham keng ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism

Yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini shakllantirish va rivojlantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Har qanday davlatning kelajagi ma'naviy yetuk, yuksak axloqiy fazilatlariga ega va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalangan yoshlar bilan chambarchas bog'liqdir. Shaxsning ma'naviy dunyosi va qadriyatlar tizimi esa, avvalo, oilada shakllanadi. Oila insonning birinchi tarbiya maskani bo'lib, unda yoshlarning hayotga bo'lgan munosabati, axloqiy

qarashlari va ijtimoiy xulq-atvorining asoslari yaratiladi. Ma'naviy qadriyatlar insonning xatti-harakatlari, dunyoqarashi va hayotiy maqsadlarini belgilovchi muhim omillardan biridir. Halollik, adolat, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, mas'uliyat va bag'rikenglik kabi fazilatlar yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlaydi. Ushbu fazilatlarining shakllanishida oilaning o'rni beqiyosdir. Ota-onalar tomonidan berilgan tarbiya, oiladagi o'zaro hurmat va samimiy munosabatlar yoshlarning ma'naviy qarashlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Oilada hukm suradigan ma'naviy muhit yoshlarning qadriyatlar tizimini shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Sog'lom oilaviy muhitda ulg'aygan yoshlar odatda ijobiy hayotiy pozitsiyaga ega bo'lib, o'z oldiga aniq maqsadlar qo'ya oladi. Oiladagi mehr-oqibat, o'zaro ishonch va hamjihatlik farzandlarda insoniylik, mehribonlik va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish kabi sifatlarni rivojlantiradi. Aksincha, oiladagi nizolar, befarqlik yoki ma'naviy bo'shliq yoshlarning ruhiy holati va qadriyatlar tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini rivojlantirishda ota-onalarning shaxsiy namunasi alohida ahamiyatga ega. Farzandlar ko'pincha ota-onalarining xatti-harakatlarini kuzatib, ulardan o'rnak oladilar. Shu sababli ota-onalarning halolligi, mehnatsevarligi, odob-axloqi va jamiyatga bo'lgan munosabati yoshlarning ma'naviy shakllanishiga kuchli ta'sir qiladi. Ota-onalar tomonidan namoyon etilgan ijobiy xulq-atvor farzandlarda ham shu kabi sifatlarning rivojlanishiga zamin yaratadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishda ham oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari juda kengdir. Oilada milliy urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar va tarixiy merosga hurmat ruhida tarbiya berish yoshlarning milliy o'zligini anglashiga yordam beradi. Shu bilan birga, inson huquqlariga hurmat, bag'rikenglik, tinchliksevarlik va hamjihatlik kabi umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish ham oilaning muhim vazifalaridan biridir. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi yoshlarni har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning ma'naviy dunyosiga turli axborot manbalari va ommaviy madaniyat kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va zamonaviy kommunikatsiya vositalari yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish bilan birga, ayrim salbiy g'oyalar va zararli axborotlarning tarqalishiga ham sabab bo'lmoqda. Bunday vaziyatda oilaning tarbiyaviy roli yanada ortadi. Ota-onalar yoshlarni axborotlardan oqilona foydalanishga o'rgatishi, ularda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi va ma'naviy immunitetni shakllantirishi zarur. Yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini rivojlantirishda oilaning ta'lim muassasalari va mahalla bilan hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. Oila, maktab va jamiyatning o'zaro hamkorligi yoshlarning ma'naviy tarbiyasini yanada samarali tashkil etishga imkon beradi. Ushbu hamkorlik orqali yoshlarda milliy g'urur,

fuqarolik mas'uliyati, ijtimoiy faollik va vatanparvarlik tuyg'ulari yanada mustahkamlanadi. Shunday qilib, oila yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi asosiy ijtimoiy institut hisoblanadi. Oiladagi sog'lom ma'naviy muhit, ota-onalarning ijobiy namunasi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tarbiya yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlaydi. Shu bois har bir oilada farzand tarbiyasiga mas'uliyat bilan yondashish, ma'naviy muhitni mustahkamlash va yoshlarni yuksak qadriyatlar ruhida tarbiyalash bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini shakllantirish va rivojlantirishda oila eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. Insonning ma'naviy dunyosi, axloqiy fazilatlari, hayotiy tamoyillari va qadriyatlar tizimi, avvalo, oilada shakllanadi. Shu bois oiladagi tarbiya jarayoni yoshlarning shaxs sifatida kamol topishida, ularning ma'naviy yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli inson bo'lib voyaga yetishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, oiladagi sog'lom ma'naviy muhit, ota-onalarning shaxsiy namunasi va farzandlarga nisbatan mas'uliyatli munosabati yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. O'zaro hurmat, mehr-oqibat, halollik, adolat, vatanparvarlik va insonparvarlik kabi fazilatlar oilada shakllanib, keyinchalik yoshlarning jamiyatdagi faol hayotiy pozitsiyasini belgilaydi. Shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishda oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari beqiyosdir. Oilada ajdodlar merosiga hurmat, milliy an'analarga sadoqat va umuminsoniy qadriyatlarga e'tibor ruhida berilgan tarbiya yoshlarning milliy o'zligini anglashiga, ma'naviy immunitetining mustahkamlanishiga va turli yot g'oyalarga qarshi barqaror pozitsiyani egallashiga yordam beradi. Globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda oilaning tarbiyaviy vazifalari yanada kengaymoqda. Yoshlarni turli axborot oqimlari ta'siridan himoya qilish, ularda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va ma'naviy barqarorlikni rivojlantirishda oilaning mas'uliyati tobora ortib bormoqda. Shu sababli ota-onalarning pedagogik va psixologik bilimlarini oshirish, oilalarda sog'lom ma'naviy muhitni yaratish va tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, yoshlarning ma'naviy-qadriyatli qarashlarini rivojlantirishda oilaning o'rnini beqiyosdir. Oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning hamkorligi asosida tashkil etilgan samarali tarbiya jarayoni ma'naviy yetuk, vatanparvar, mas'uliyatli va barkamol avlodni voyaga yetkazishga xizmat qiladi. Bu esa jamiyatning barqaror taraqqiyoti va kelajak rivojlanishining muhim kafolati hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.